МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Кафедра психології, філософії та суспільних наук

І. В. Кущенко

ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять та самостійної роботи

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності С4 Психологія
(денна та заочна форми навчання)

Київ - 2026

РОЗРОБНИК: доцентка, кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри психології, *філософії та суспільних наук* Ірина КУЩЕНКО

Рецензент: професор, доктор психологічних наук, професор кафедри психології*, філософії та суспільних наук* Ольга ДРОБОТ

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри психології, філософії та суспільних наук Протокол № 1 від 26.08.2026

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Психологія соціальної інклюзії» - вибірковий освітній компонент підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, який вивчається на першому році навчання у другому семестрі. Обсяг дисципліни - 4 кредити ЄКТС (120 годин); форма підсумкового контролю - залік.

Мета вивчення дисципліни - формування сучасних психологічних знань, професійних умінь і ціннісних орієнтирів, необхідних для аналізу процесів соціальної інклюзії, запобігання соціальному виключенню та розроблення науково обґрунтованих, етичних і доступних заходів психологічної підтримки участі особистості та груп у суспільному житті.

У центрі уваги - психологічні закономірності належності та участі, механізми стигматизації й упередженого ставлення, оцінювання потреб і бар’єрів, безбар’єрна комунікація, психологічний супровід людей і спільнот, що стикаються з обмеженнями доступу до освіти, праці, послуг та громадської участі.

Основні завдання дисципліни:

1. Опанувати поняття соціальної інклюзії, ексклюзії, інтеграції, сегрегації, належності, участі, доступності та безбар’єрності.
2. Пояснювати психологічні механізми міжгрупового упередження, стигми, самостигматизації та множинної дискримінації.
3. Навчитися оцінювати потреби, ресурси й бар’єри участі з повагою до автономії, гідності та індивідуального досвіду людини.
4. Оволодіти принципами доступної комунікації, розумного пристосування та універсального дизайну.
5. Застосовувати науково обґрунтовані способи психологічної підтримки інклюзії в освіті, праці, громаді та процесах реінтеграції.
6. Проєктувати інклюзивні психологічні заходи, визначати їхні результати та оцінювати ефективність з урахуванням етичних меж професії.

Організація навчальної роботи

Вид роботи	Денна форма	Заочна форма
Лекції	16 год.	6 год.
Семінари	16 год. (8 занять)	4 год. (2 заняття)
Практичні заняття	Не передбачено	Не передбачено
Самостійна робота	88 год.	110 год.
Разом	120 год.	120 год.
Підсумковий контроль	Залік	Залік

Семінарські заняття містять обговорення наукових питань, аналіз навчальних кейсів і практикоорієнтовані завдання. Окремі години на практичні заняття не передбачені. Для заочної форми аудиторні семінари заплановано лише за темами 2 і 7 (по 2 години); завдання за рештою тем виконуються самостійно.

Матеріали, письмові завдання й зворотний зв’язок можуть надаватися через Google Classroom; синхронні заняття й консультації - через Google Meet відповідно до організації освітнього процесу.

Робота з навчальними ситуаціями ґрунтується на добровільності, недискримінації, конфіденційності та повазі до людської гідності. Здобувачі не зобов’язані розповідати про особистий досвід втрати, війни, інвалідності або дискримінації. Рекомендовано використовувати навчальні чи знеособлені кейси.

2. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Психологічні засади та бар’єри соціальної інклюзії

Тема 1. Теоретичні засади психології соціальної інклюзії. Соціальна інклюзія як процес і результат; інклюзія, інтеграція, сегрегація, ексклюзія; суб’єктність, належність, участь, справедливість. Розгляд соціальної, правозахисної, екологічної та біопсихосоціальної перспектив. Показники психологічно безпечного й доступного середовища.

Тема 2. Психологічні механізми соціального виключення, стигматизації та дискримінації. Соціальна категоризація, стереотипи, упередження, стигма, самостигматизація; міжгрупові відносини, множинна дискримінація, мова

ворожнечі. Психологічні наслідки соціального виключення; підходи до профілактики булінгу й зменшення упереджень.

Тема 3. Психологічне оцінювання потреб, ресурсів і бар'єрів участі. Партнерське оцінювання запиту людини; потреби, ресурси, бар'єри та доступні формати взаємодії. Етична бесіда, спостереження, аналіз середовища, інформована згода, конфіденційність. Розмежування фактів і припущень; участь людини в ухваленні рішень.

Тема 4. Інклюзія людей з інвалідністю та нейровідмінних осіб. Соціальна й біопсихосоціальна моделі інвалідності; нейрорізноманіття, сенсорні, когнітивні та комунікаційні особливості. Розумне пристосування, доступність середовища та інформації, усунення патерналізму й дефіцитарного підходу.

Змістовий модуль 2. Психологічний супровід і практики соціальної інклюзії

Тема 5. Соціальна інклюзія в умовах війни, переміщення та реінтеграції. Вимушене переміщення, втрата звичних соціальних зв'язків, повернення до навчання та праці, адаптація й реінтеграція. Психосоціальні ресурси, належність, громадська підтримка, ветеранський досвід та недопущення стигматизації.

Тема 6. Безбар'єрна комунікація та психологічна безпека. Принципи коректного й доступного спілкування, прості формулювання, альтернативні формати, передбачуваність і вибір. Психологічна безпека в освітньому та професійному середовищі; профілактика мікроагресій і вторинної травматизації.

Тема 7. Психологічні технології підтримки інклюзії в освіті, праці та громаді. Психоосвіта, підтримка групової належності, фасилітація, консультативна й організаційна робота, інклюзивні практики освіти й зайнятості. Координація фахівців, вибір науково обґрунтованих заходів, межі компетентності психолога.

Тема 8. Проєктування та оцінювання інклюзивних психологічних заходів. Від оцінювання ситуації до постановки мети, плану дій, управління ризиками

та оцінки результативності. Участь цільової групи, індикатори доступності й психологічного добробуту, етичний моніторинг та зворотний зв’язок.

3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Наведені питання й кейси є орієнтовними матеріалами для семінарської підготовки; обов'язкові результати самостійної роботи відповідають робочій програмі. Усі запропоновані професійні ситуації є навчальними, не передбачають встановлення клінічного діагнозу або реального втручання щодо осіб без професійних та етичних умов.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА БАР'ЄРИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Поняття соціальної інклюзії не зводиться до фізичної присутності людини в спільному просторі. Для психолога принципово важливо встановити, чи має людина можливість впливати на рішення, отримувати зрозумілу інформацію, будувати взаємини та почуватися прийнятою. Під час аналізу слід відрізняти формальну доступність від реальної участі, а індивідуальні труднощі — від бар'єрів, створених середовищем.

Семінар 1. Теоретичні засади психології соціальної інклюзії (денна форма - 2 год.; заочна форма - не передбачено аудиторних годин).

Питання для обговорення:

1. Предмет і міждисциплінарний характер психології соціальної інклюзії.
2. Зміст понять «інклюзія», «інтеграція», «ексклюзія», «сегрегація»: спільне і відмінне.
3. Психологічні компоненти почуття належності до спільноти.
4. Як відрізнити формальний доступ до можливості реального впливу на рішення?
5. Рівні аналізу інклюзії: особистість, група, організація, громада.
6. Моделі розуміння інвалідності й соціальної участі.
7. Ознаки підтримувального та психологічно безпечного інклюзивного середовища.

Навчальний кейс для аналізу:

У магістерську групу вступила студентка, яка користується допоміжною технологією читання. Її зарахували до всіх освітніх активностей, але викладачі регулярно поширюють матеріали лише як скановані зображення, а група ухвалює рішення в чаті з недоступними вкладеннями. Формально студентка є членом групи, однак можливість брати участь у рішеннях обмежена.

Орієнтовний алгоритм роботи з кейсом:

1. Розрізніть факти про доступ і факти про участь.

2. Визначте індивідуальні, групові та організаційні бар'єри без приписування людині «дефіцитів».
3. Запропонуйте зміни середовища та два індикатори належності.

Методична порада:

Для денної форми обговоріть теоретичне питання, проаналізуйте кейс і коротко представте висновок. Здобувачі заочної форми можуть використовувати питання та кейс для самоперевірки; додаткові семінарські години за цією темою не встановлюються.

Самостійна робота 1. Теоретичні засади психології соціальної інклюзії (денна - 11 год.; заочна - 13 год.)

1. Підготуйте словник із 12–15 ключових понять і наведіть до кожного короткий приклад.
2. Складіть порівняльну таблицю «інклюзія — інтеграція — сегрегація — ексклюзія».
3. Побудуйте схему психологічних ознак належності (участь, прийняття, вплив, безпека, взаємність).
4. У портфоліо додайте узагальнення: чому присутність у спільноті ще не гарантує інклюзії?

Очікуваний результат: Словник, порівняльна таблиця та схема належності (2–3 сторінки або доступний еквівалент).

Література до теми: 2, 10, 12, 13.

ТЕМА 2. ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО ВИКЛЮЧЕННЯ, СТИГМАТИЗАЦІЇ ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ

Стигматизація підтримується не лише негативними судженнями, а й повторюваними правилами, мовленнєвими практиками та нерівним доступом до ресурсів. Психолог має розрізняти індивідуальне упередження, групову норму й інституційне обмеження, не зводячи проблему до «неправильної поведінки» окремої людини. Упровадження змін потребує безпечної комунікації, аналізу наслідків і готовності перевіряти ефект інтервенцій.

Семінар 2. Психологічні механізми соціального виключення, стигматизації та дискримінації (денна форма - 2 год.; заочна форма - 2 год.)

Питання для обговорення:

1. Соціальна категоризація, стереотипізація та упередження: психологічні механізми.
2. Стигма, самостигматизація та соціальна дистанція.
3. Пряма, непряма й множинна дискримінація у професійній та освітній взаємодії.
4. Психологічні наслідки булінгу та повторюваних мікроагресій.
5. Чому доброзичливі наміри не виключають дискримінаційного ефекту?

6. Профілактика стигматизації: роль групових норм і організаційних процедур.
7. Доказові та етичні обмеження заходів зменшення упереджень.

Навчальний кейс для аналізу:

На факультеті обговорюють вибір старости. Частина студентів стверджує, що кандидат із досвідом вимушеного переміщення «не встиг адаптуватися» і тому йому краще не доручати представництво групи. У спільному чаті з'являються жарти про «чужих». Викладач пропонує «не звертати уваги, щоб не погіршити конфлікт».

Орієнтовний алгоритм роботи з кейсом:

1. Відокремте описані дії від припущень про людей.
2. Визначте стереотип, упередження, дискримінаційний ризик і наслідки для належності.
3. Запропонуйте план реагування психолога та групи: негайні дії, профілактика, перевірка ефекту.
4. Поясніть, як зберегти автономію постраждалої людини та конфіденційність.

Методична порада:

Для заочної форми цей семінар є першим із двох обов'язкових аудиторних занять. Структуруйте обговорення як аналіз механізму дискримінації, оцінювання його наслідків і обґрунтування плану реагування. Оцінка за семінар - до 10 балів.

Самостійна робота 2. Психологічні механізми соціального виключення, стигматизації та дискримінації (денна - 11 год.; заочна - 13 год.)

1. Проаналізуйте навчальну ситуацію стигматизації за схемою: учасники — висловлювання/дії — механізми — наслідки — можливі зміни.
2. Зіставте щонайменше два наукові підходи до зменшення упереджень і вкажіть їхні обмеження.
3. Складіть 8–10 рекомендацій для профілактики стигматизації, булінгу та непрямої дискримінації в установі.
4. Підготуйте стислий висновок із посиланнями на наукові та нормативні джерела.

Очікуваний результат: Аналітичний кейс і план протидії стигматизації (2–3 сторінки).

Література до теми: 11, 12, 2, 15.

ТЕМА 3. ПСИХОЛОГІЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБ, РЕСУРСІВ І БАР'ЄРІВ УЧАСТІ

Психологічне оцінювання інклюзивності є партнерським процесом дослідження ситуації, а не способом «виміряти проблему людини». Доцільно аналізувати взаємодію цілей, ресурсів, фізичних, інформаційних, соціальних і процедурних бар'єрів. Методики та запитання обираються з урахуванням доступного формату, інформованої згоди й обмежень компетентності. Кожний висновок має спиратися на дані, а не на стереотип.

Семінар 3. Психологічне оцінювання потреб, ресурсів і бар'єрів участі (денна форма - 2 год.; заочна форма - не передбачено аудиторних годин).

Питання для обговорення:

1. Запит, потреба, ресурс і бар'єр: як їх відрізняти в інтерв'ю?
2. Принципи добровільності, поінформованої згоди та конфіденційності.
3. Доступне інтерв'ю: адаптація темпу, мови, формату запитань.
4. Спостереження й аналіз середовища без стигматизувальних висновків.
5. Як перевіряти інтерпретації разом із людиною?
6. Карта потреб і ресурсів на індивідуальному, груповому й організаційному рівнях.
7. Етичні ризики і межі використання психологічних методик.

Навчальний кейс для аналізу:

Працівниця повертається до роботи після тривалої перерви. Керівник одразу просить психолога «визначити, чи вона здатна впоратися», хоча людина повідомляє, що їй потрібен доступний графік консультацій та зрозумілий перелік робочих завдань. Письмового запиту самої працівниці немає.

Орієнтовний алгоритм роботи з кейсом:

1. Сформулюйте, чий запит є вихідним і які уточнення потрібні.
2. Складіть п'ять відкритих запитань для партнерської бесіди.
3. Розподіліть можливі бар'єри та ресурси за рівнями.
4. Опишіть, які дані не можна збирати без згоди, та як зберігати конфіденційність.

Методична порада:

Для денної форми обговоріть теоретичне питання, проаналізуйте кейс і коротко представте висновок. Здобувачі заочної форми можуть використовувати питання та кейс для самоперевірки; додаткові семінарські години за цією темою не встановлюються.

Самостійна робота 3. Психологічне оцінювання потреб, ресурсів і бар'єрів участі (денна - 11 год.; заочна - 13 год.)

1. Складіть план інтерв'ю на 10–12 запитань щодо цілей участі та необхідних умов.
2. Підготуйте карту «потреби — ресурси — бар'єри — можливі дії».

3. Обґрунтуйте обрані способи оцінювання та способи отримання інформованої згоди.
4. Напишіть коротку етичну рефлексію щодо ризику підміни запиту людини запитом адміністрації.

Очікуваний результат: План інтерв'ю, карта та пояснення етичних умов (2–3 сторінки).

Література до теми: 4, 9, 13, 22.

ТЕМА 4. ІНКЛЮЗІЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА НЕЙРОВІДМІННИХ ОСІБ

Інклюзія людей з інвалідністю та нейровідмінних осіб вимагає відмови від підходу, за якого людина має самостійно пристосуватися до незмінного середовища. Завдання фахівця — разом із людиною з'ясувати, які умови сприятимуть її участі, і погодити розумне пристосування, не знижуючи поваги до автономії. Однакові рішення не підходять усім: важливі індивідуальний запит, спосіб комунікації та контекст.

Семінар 4. Інклюзія людей з інвалідністю та нейровідмінних осіб (денна форма - 2 год.; заочна форма - не передбачено аудиторних годин).

Питання для обговорення:

1. Соціальна та біопсихосоціальна моделі інвалідності.
2. Поняття нейрорізноманіття та відмова від дефіцитарних узагальнень.
3. Розумне пристосування й універсальний дизайн: відмінності та взаємодоповнюваність.
4. Патерналізм, надмірна опіка й автономія людини.
5. Доступність освітнього і професійного контенту.
6. Способи погодження підтримки та зворотного зв'язку.
7. Професійна взаємодія психолога з командою без розголошення чутливої інформації.

Навчальний кейс для аналізу:

Учаснику навчального курсу складно зосереджуватися під час тривалих відеозустрічей; він просить попередній план заняття та можливість відповісти письмово. Ведучий натомість наполягає, що «однакові правила для всіх» і письмова відповідь буде несправедливою.

Орієнтовний алгоритм роботи з кейсом:

1. Визначте, які бар'єри породжує формат заняття.
2. Запропонуйте два варіанти розумного пристосування без необґрунтованого спрощення результату навчання.
3. Складіть нейтральну відповідь ведучому та погоджувальне запитання учаснику.

Методична порада:

Для денної форми обговоріть теоретичне питання, проаналізуйте кейс і коротко представте висновок. Здобувачі заочної форми можуть використовувати питання та кейс для самоперевірки; додаткові семінарські години за цією темою не встановлюються.

Самостійна робота 4. Інклюзія людей з інвалідністю та нейровідмінних осіб (денна - 11 год.; заочна - 15 год.)

1. Проаналізуйте кейс людини з інвалідністю або нейровідмінної особи, не встановлюючи діагнозів за описом.
2. Визначте конкретні бар'єри та доступні ресурси участі.
3. Запропонуйте розумне пристосування; зазначте, з ким і як воно погоджується.
4. Порівняйте індивідуальне пристосування із системною зміною середовища.

Очікуваний результат: Кейс-аналіз і карта погодження підтримки (2–3 сторінки).

Література до теми: 3, 7, 9, 19.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД І ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

ТЕМА 5. СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ, ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ

В умовах війни та вимушеного переміщення соціальна інклюзія пов'язана не тільки з доступом до послуг, а й із відновленням передбачуваності, соціальних контактів, підтримки та можливості ухвалювати рішення щодо власного життя. Психолог не має припускати однакові потреби для всіх ВПО, ветеранів чи членів родин. Доцільно будувати маршрут підтримки навколо конкретного запиту, ресурсів людини й доступних партнерських сервісів.

Семінар 5. Соціальна інклюзія в умовах війни, переміщення та реінтеграції (денна форма - 2 год.; заочна форма - не передбачено аудиторних годин).

Питання для обговорення:

1. Психосоціальні наслідки вимушеного переміщення та розриву соціальних зв'язків.
2. Психологічні чинники адаптації та відчуття належності у новій громаді.
3. Урахування ветеранського досвіду без стигматизації та героїзованих очікувань.
4. Зміцнення підтримувальних соціальних мереж.
5. Маршрутизація до фахівців і міждисциплінарна взаємодія.
6. Як працювати з бар'єрами повернення до навчання або праці?
7. Принципи травмаінформованої та чутливої комунікації.

Навчальний кейс для аналізу:

До громади переїхала родина, яка прагне відновити навчання одного з її дорослих членів та працевлаштування іншого. Доступна інформація про місцеві послуги розміщена на різних сайтах, консультації призначають лише в робочі години, а частина знайомих говорить, що «приїжджим і так допомагають забагато».

Орієнтовний алгоритм роботи з кейсом:

1. Визначте інформаційні, організаційні й соціально-психологічні бар'єри.
2. Складіть карту формальної та неформальної підтримки.
3. Запропонуйте алгоритм першого контакту психолога із сім'єю без нав'язування допомоги.
4. Визначте два показники покращення участі в житті громади.

Методична порада:

Для денної форми обговоріть теоретичне питання, проаналізуйте кейс і коротко представте висновок. Здобувачі заочної форми можуть використовувати питання та кейс для самоперевірки; додаткові семінарські години за цією темою не встановлюються.

Самостійна робота 5. Соціальна інклюзія в умовах війни, переміщення та реінтеграції (денна - 11 год.; заочна - 13 год.)

1. Створіть карту соціальної підтримки для навчального кейсу переміщення або реінтеграції.
2. Виділіть доступні ресурси, ризики стигматизації та бар'єри звернення по допомогу.
3. Опишіть маршрут звернення до відповідних фахівців з урахуванням згоди людини.
4. Сформулюйте рекомендації щодо партнерської взаємодії громади, роботодавця або ЗВО.

Очікуваний результат: Карта підтримки та маршрут супроводу (2–3 сторінки).

Література до теми: 5, 6, 13, 17.

ТЕМА 6. БЕЗБАР'ЄРНА КОМУНІКАЦІЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

Безбар'єрна комунікація - не набір «правильних» слів, а практична організація взаєморозуміння. Інформація має бути своєчасною, доступною у відповідному форматі й не створювати додаткового психологічного навантаження. Психологічна безпека означає можливість поставити запитання, повідомити про труднощі, обрати спосіб відповіді та не зазнати приниження. Важливо перевіряти зрозумілість повідомлень разом із адресатами.

Семінар 6. Безбар'єрна комунікація та психологічна безпека (денна форма - 2 год.; заочна форма - не передбачено аудиторних годин).

Питання для обговорення:

1. Сутність інформаційної, цифрової та комунікативної доступності.
2. Принципи простої та поважної мови.
3. Упередження й мікроагресії в повсякденній комунікації.
4. Коли доцільні альтернативні формати матеріалів?
5. Психологічна безпека під час консультації та групової роботи.
6. Як отримувати зворотний зв'язок без примусу до розкриття особистої інформації?
7. Психоосвіта як засіб підтримки інклюзивної взаємодії.

Навчальний кейс для аналізу:

У закладі розмістили оголошення про психологічні консультації: дрібний шрифт на яскравому фоні, складна термінологія, єдина форма запису - телефонний дзвінок у вузький часовий проміжок. Працівники вважають, що всі, кому потрібна допомога, «знайдуть спосіб звернутися».

Орієнтовний алгоритм роботи з кейсом:

1. Назвіть інформаційні, цифрові та психологічні бар'єри.
2. Перепишіть оголошення зрозумілою і недискримінаційною мовою.
3. Запропонуйте щонайменше два альтернативні способи запису.
4. Складіть два запитання для перевірки зрозумілості.

Методична порада:

Для денної форми обговоріть теоретичне питання, проаналізуйте кейс і коротко представте висновок. Здобувачі заочної форми можуть використовувати питання та кейс для самоперевірки; додаткові семінарські години за цією темою не встановлюються.

Самостійна робота 6. Безбар'єрна комунікація та психологічна безпека (денна - 11 год.; заочна - 15 год.)

1. Розробіть доступну психоосвітню пам'ятку для вибраної аудиторії.
2. Поясніть мовні та форматні рішення: структура, терміни, шрифт, логіка, альтернативні канали.
3. Запропонуйте два запитання для перевірки зрозумілості матеріалу.
4. Додайте коротку рефлексію щодо можливих стереотипів у власному тексті.

Очікуваний результат: Пам'ятка (1–2 сторінки) та пояснення рішень щодо доступності.

Література до теми: 3, 21, 20, 12.

ТЕМА 7. ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДТРИМКИ ІНКЛЮЗІЇ В ОСВІТІ, ПРАЦІ ТА ГРОМАДІ

Психологічні технології підтримки соціальної інклюзії охоплюють індивідуальний, груповий та організаційний рівні. Доцільність технології залежить від конкретного запиту, контексту, наявних доказів результативності, ресурсів та етичних обмежень. Психолог не підміняє собою рішення роботодавця, адміністрації чи соціальної служби, а може фасилітувати взаємодію, підтримати участь і обґрунтувати потрібні зміни середовища.

Семінар 7. Психологічні технології підтримки інклюзії в освіті, праці та громаді (денна форма - 2 год.; заочна форма - 2 год.)

Питання для обговорення:

1. Психоосвіта, консультативна підтримка, фасилітація та групові підходи.
2. Технології підтримки належності в освіті та професійній діяльності.
3. Як оцінювати відповідність заходу потребам людини та середовища?
4. Партнерська взаємодія психолога, адміністрації, соціальних і медичних фахівців.
5. Науково обґрунтований вибір технологій і їхні обмеження.
6. Забезпечення доступності й добровільної участі в психологічній підтримці.
7. Індикатори результативності короткострокових інклюзивних заходів.

Навчальний кейс для аналізу:

Людина повертається до навчання або роботи після вимушеного переміщення чи зміни стану здоров’я. Вона має труднощі з доступом до інформації, участю в групових завданнях і отриманням підтримки. Після кількох пропусків координатор пропонує психологові «переконати людину бути активнішою», не змінюючи організаційних умов.

Орієнтовний алгоритм роботи з кейсом:

1. Уточніть запит, цілі участі й бажаний формат взаємодії; відділіть факти від припущень.
2. Визначте щонайменше три бар’єри і три ресурси.
3. Оберіть психологічні заходи та потрібні зміни середовища, обґрунтувавши вибір джерелами.
4. Назвіть відповідальних осіб, межі компетентності психолога та маршрут співпраці.
5. Запропонуйте два показники змін і доступний спосіб зворотного зв’язку.
6. Окремо поясніть забезпечення автономії, інформованої згоди та конфіденційності.

Методична порада:

Для заочної форми це другий обов’язковий семінар. Результат аналізу кейсу — структурований план психологічної підтримки обсягом 1–2 сторінки з

усним або погодженим альтернативним представленням. Ураховуються потреби/бар'єри (3 бали), план підтримки (3 бали), етичність і доступність (2 бали), показники й аргументація (2 бали).

Самостійна робота 7. Психологічні технології підтримки інклюзії в освіті, праці та громаді (денна - 11 год.; заочна - 13 год.)

1. Порівняйте дві технології підтримки інклюзії (мета, доказовість, умови застосування, ризики, межі).
2. Оберіть одну технологію та підготуйте обґрунтування її використання в конкретному навчальному кейсі.
3. Складіть основу індивідуального навчального проєкту: ситуація, цільова група, мета, перші заходи.
4. Додайте до портфоліо таблицю порівняння технологій.

Очікуваний результат: Аналітична таблиця двох технологій і чернетка проєкту (2–3 сторінки).

Література до теми: 2, 4, 7, 11.

ТЕМА 8. ПРОЄКТУВАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАХОДІВ

Ефективність інклюзивного заходу не можна оцінювати лише за кількістю проведених зустрічей. Для цього потрібні показники реальної участі, доступності, суб'єктивної безпеки та можливості впливати на рішення. Проєктування починається з погоджуваного запиту й аналізу середовища, продовжується вибором дій та партнерів і завершується оцінюванням результату. Усі рішення мають відповідати принципам етичності, доступності й реалізму.

Семінар 8. Проєктування та оцінювання інклюзивних психологічних заходів (денна форма - 2 год.; заочна форма - не передбачено аудиторних годин).

Питання для обговорення:

1. Логіка розроблення інклюзивного психологічного проєкту.
2. Погодження запиту, визначення цільової групи й аналіз бар'єрів.
3. Формулювання цілей і очікуваних змін.
4. Вибір індикаторів участі, доступності, належності та психологічної безпеки.
5. Ризики, ресурси, строки і відповідальні за реалізацію заходів.
6. Зворотний зв'язок, участь адресатів у прийнятті рішень і коригування плану.
7. Оформлення та захист навчального проєкту.

Навчальний кейс для аналізу:

Університет ініціює програму підтримки вступників із різним досвідом і потребами. План включає одну лекцію про толерантність та загальний електронний буклет. Адміністрація планує звітувати лише кількістю учасників,

але не передбачає консультацій із цільовою групою і способів перевірити, чи змінилася доступність.

Орієнтовний алгоритм роботи з кейсом:

1. Оцініть, яких етапів проєктування бракує.
2. Запропонуйте мету та три-п’ять реалістичних заходів.
3. Назвіть не менше двох показників реальної участі та спосіб їх вимірювання.
4. Передбачте етичні ризики та доступний зворотний зв’язок.

Методична порада:

Для денної форми обговоріть теоретичне питання, проаналізуйте кейс і коротко представте висновок. Здобувачі заочної форми можуть використовувати питання та кейс для самоперевірки; додаткові семінарські години за цією темою не встановлюються.

Самостійна робота 8. Проєктування та оцінювання інклюзивних психологічних заходів (денна - 11 год.; заочна - 15 год.)

1. Завершіть навчальний проєкт за вимогами розділу 5 цих рекомендацій.
2. Підготуйте показники результативності й коротке пояснення процедури їх оцінювання.
3. Узагальніть вісім результатів самостійної роботи в портфоліо.
4. Опрацюйте матеріали модульного самоконтролю та питання до заліку.

Очікуваний результат: Завершений проєкт, показники оцінювання та впорядковане портфоліо.

Література до теми: 2, 3, 4, 12.

4. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА ПОРТФОЛІО

Здобувач формує портфоліо із восьми тематичних результатів. Кожний результат має відповідати завданню, демонструвати самостійний аналіз і містити посилання на використані джерела. Для тем, що не мають аудиторних занять за заочною формою, саме портфоліо забезпечує фіксацію навчальних результатів.

Рекомендована структура одного елемента портфоліо:

1. Назва теми, стисло сформульоване навчальне завдання.
2. Ключові поняття та використані джерела (не менше двох за необхідності аналізу).
3. Власний аналіз, таблиця, схема, пам’ятка або інший визначений у темі результат.
4. Висновок: які психологічні механізми або бар’єри виявлено, чим обґрунтоване рішення.
5. Етична рефлексія: автономія, конфіденційність, недискримінація, межі компетентності.

Формат виконання може бути текстовим або іншим погодженим доступним форматом за умови збереження змісту й критеріїв оцінювання. Особисті історії третіх осіб не наводяться без згоди; перевага надається навчальним і знеособленим кейсам.

Параметр	Денна форма	Заочна форма
Кількість тематичних результатів	8	8
Максимум за один результат	3 бали	5 балів
Разом за портфоліо	24 бали	40 балів
Основні критерії	Повнота, самостійність, аргументація	Повнота - 2; джерела й аргументація - 2; логіка та етичність - 1

Критерії для денної форми: 3 бали - виконано повно, самостійно й аргументовано; 2 - загалом правильно з окремими недоліками; 1 - частково та з недостатнім обґрунтуванням; 0 - результат відсутній або не відповідає завданню.

5. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЄКТУ

Тема проєкту: «Психологічний супровід соціальної інклюзії у вибраному середовищі». Здобувач самостійно обирає навчальну, професійну або громадську ситуацію та цільову групу. Проєкт має бути науково обґрунтованим, етично безпечним і здійсненним у реальних організаційних умовах.

Орієнтовні напрями: підтримка належності здобувачів із особливими освітніми потребами; включення внутрішньо переміщених осіб до громади; повернення ветерана чи ветеранки до навчання або праці; протидія ейджизму; доступна комунікація з нейровідмінними людьми.

Обов’язкова структура навчального проєкту:

1. Титул: назва проєкту, автор, освітня група, рік.
2. Опис ситуації, цільової групи та погоджуваного запиту; розмежування фактів, припущень і стереотипів.
3. Аналіз потреб, ресурсів і бар’єрів на індивідуальному, груповому й організаційному рівнях.
4. Мета, очікувані зміни та наукове обґрунтування щонайменше п’ятьма джерелами 2020–2026 років.
5. План із трьох–п’яти заходів; строки, відповідальні, ресурси, доступність, партнери й межі компетентності.
6. Порядок участі самої цільової групи у прийнятті рішень; згода, конфіденційність, ризики, етичні обмеження.

7. Два або більше вимірюваних показників результативності та механізм доступного зворотного зв’язку.
8. Висновки й список використаних джерел.

Форма подання: 4–6 сторінок основного тексту зі списком джерел; за бажанням - презентація на 5–7 слайдів. Захист можливий на семінарі, консультації або дистанційно в погодженому форматі. Для заочної форми захист не створює додаткових аудиторних годин.

Шаблон плану заходів:

Захід	Для якого бар’єра / потреби	Відповідальні	Строк	Індикатор
1. ...	...	...	...	...
2. ...	...	...	...	...
3. ...	...	...	...	...

Критерії оцінювання проєкту (денна й заочна форми):

Критерій	Макс. балів
Аналіз ситуації, потреб, ресурсів та бар’єрів	4
Наукове обґрунтування запропонованих рішень	4
Якість, логічність та реалістичність заходів	4
Етичність, доступність, автономія, конфіденційність	4
Показники результативності й зворотний зв’язок	4
РАЗОМ	20

Проєкт є навчальним; він не потребує самостійного впровадження психологічних втручань щодо реальних клієнтів без належних професійних та етичних умов.

6. ПІДГОТОВКА ДО КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Поточний контроль результатів навчання здобувачів вищої освіти з дисципліни «Психологія соціальної інклюзії» здійснюється впродовж семестру на семінарських заняттях, а також під час виконання завдань самостійної роботи. Поточний контроль передбачає усне та письмове опитування, представлення й обговорення доповідей, презентацій, виконання аналітичних завдань, вирішення професійних ситуацій (кейсів), участь у дискусіях, підготовку портфоліо та навчального проєкту.

Поточний контроль проводиться в усній і письмовій формах та спрямований на визначення рівня засвоєння теоретичних знань, сформованості практичних умінь і здатності застосовувати психологічні підходи до аналізу

проблем соціальної інклюзії, подолання соціальних бар'єрів, стигматизації та дискримінації, забезпечення психологічної підтримки різних категорій населення.

Контроль виконання завдань аудиторної та самостійної роботи здійснюється систематично. Результати навчальної діяльності здобувачів відображаються в електронному освітньому середовищі Google Classroom, що забезпечує можливість моніторингу навчальних досягнень, своєчасного отримання зворотного зв’язку та коригування освітньої діяльності.

Модульний контроль проводиться після завершення кожного змістового модуля у формі тестування та передбачає перевірку рівня засвоєння навчального матеріалу за відповідними темами дисципліни.

Перший модульний контроль охоплює теми 1–4 змістового модуля «Психологічні засади та бар’єри соціальної інклюзії».

Другий модульний контроль охоплює теми 5–8 змістового модуля «Психологічний супровід і практики соціальної інклюзії».

Максимальна кількість балів, яку може отримати здобувач за результатами вивчення дисципліни, становить **100 балів**.

Для здобувачів денної форми навчання оцінювання здійснюється за такими видами діяльності:

робота на семінарських заняттях - максимально 40 балів;

виконання завдань самостійної роботи (портфоліо) - 24 бали;

модульне тестування - 16 балів;

виконання та представлення навчального проєкту - 20 балів.

Для здобувачів заочної форми навчання передбачено такий розподіл балів:

робота на двох семінарських заняттях - максимально 20 балів (по 10 балів за кожне);

виконання завдань самостійної роботи (портфоліо) - 40 балів;

модульне тестування - 20 балів;

виконання та представлення навчального проєкту - 20 балів.

Навчальний проєкт «Психологічний супровід соціальної інклюзії в обраному середовищі» виконується здобувачами денної та заочної форм навчання в межах годин, передбачених для самостійної роботи. Окремі години на індивідуальну роботу навчальним планом не передбачені.

Формою підсумкового контролю за навчальною дисципліною є **залік**.

Контрольні заходи включають поточний контроль.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських і за результатами виконання завдань самостійної роботи. Передбачені такі види контрольних заходів: усна співбесіда під час семінарських, усний захист повідомлень за темою семінарського заняття, виконання тестових завдань, перевірка письмового звіту за результатами виконання письмових завдань.

Здобувачу, який не набрав прохідного мінімуму (60 балів) з навчальної дисципліни – отримує незадовільну оцінку і вважається таким, що має академічну заборгованість.

Методи контролю та оцінювання

Усне та письмове опитування.
Оцінювання доповідей, презентацій, есе та аналітичних повідомлень.
Оцінювання участі в дискусіях та обговоренні проблемних питань.
Аналіз професійних ситуацій (кейсів) і виконання практикоорієнтованих завдань.
Перевірка результатів самостійної роботи (портфоліо).
Модульне тестування.
Оцінювання навчального проєкту «Психологічний супровід соціальної інклюзії в обраному середовищі».

Критерії оцінювання роботи на семінарському занятті (денна форма навчання):

5 балів - здобувач демонструє глибокі та системні знання навчального матеріалу, аргументовано викладає власну позицію, аналізує психологічні аспекти соціальної інклюзії, застосовує теоретичні положення до практичних ситуацій, дотримується принципів професійної етики.

4 бали - здобувач добре володіє матеріалом, логічно викладає основні положення, бере участь в обговоренні, допускає окремі незначні неточності.

3 бали - здобувач засвоїв основний зміст теми, проте недостатньо аргументує власні висновки, відчуває труднощі під час аналізу практичних ситуацій.

1–2 бали - здобувач демонструє фрагментарні знання, допускає суттєві помилки, потребує допомоги викладача під час виконання завдань.

0 балів - здобувач не виконав завдання або не продемонстрував результатів навчання.

Для заочної форми навчання робота на кожному з двох семінарських занять оцінюється максимально у 10 балів (усього 20 балів): знання навчального матеріалу — до 4 балів; аналіз та аргументація — до 4 балів; конструктивність та етичність професійної взаємодії — до 2 балів. Для семінару з теми 7 застосовується наведена нижче деталізація цих 10 балів за аналіз кейсу.

Для здобувачів заочної форми завчання при розрахунку використовується коефіцієнт 2

Критерії оцінювання завдань самостійної роботи (портфоліо)

Для денної форми навчання кожне завдання оцінюється максимально у 3 бали:

3 бали - повне, самостійне й аргументоване виконання завдання.

2 бали - загалом правильне виконання з окремими недоліками.

1 бал - часткове виконання, недостатнє обґрунтування.

0 балів - завдання не виконано або не відповідає встановленим вимогам.

Для заочної форми навчання кожне завдання оцінюється максимально у 5 балів: повнота виконання - до 2 балів; аргументованість і використання джерел - до 2 балів; логічність викладу та дотримання етичних принципів - до 1 бала.

Для здобувачів заочної форми завчання при розрахунку використовується коефіцієнт 1,7

Критерії оцінювання аналізу кейсу на семінарському занятті з теми 7 (заочна форма навчання):

Максимальна оцінка - 10 балів у межах оцінювання другого семінарського заняття:

Аналіз потреб, ресурсів і соціально-психологічних бар'єрів - до 3 балів.

Обґрунтованість запропонованого плану психологічної підтримки - до 3 балів.

Дотримання принципів доступності, автономії та конфіденційності - до 2 балів.

Визначення очікуваних результатів та аргументація рішення - до 2 балів.

Для здобувачів заочної форми завчання при розрахунку використовується коефіцієнт 2

Критерії оцінювання модульного тестування

Модульне тестування проводиться після завершення кожного змістового модуля.

Для денної форми навчання тест містить 16 завдань. Кожна правильна відповідь оцінюється у 0,5 бала. Максимальна кількість балів за один модульний тест - 8.

Для заочної форми навчання тест містить 20 завдань. Кожна правильна відповідь оцінюється у 0,5 бала. Максимальна кількість балів за один модульний тест - 10.

Для здобувачів заочної форми завчання при розрахунку використовується коефіцієнт 1,25

Критерії оцінювання навчального проєкту

Навчальний проєкт «Психологічний супровід соціальної інклюзії в обраному середовищі» виконується здобувачами денної та заочної форм навчання в межах самостійної роботи.

Максимальна оцінка - 20 балів.

Критерій	**Зміст оцінювання**	**Бали**
Аналіз ситуації	Визначення цільової групи, потреб, ресурсів, соціально-психологічних бар'єрів	4
Наукове обґрунтування	Використання сучасних наукових джерел, аргументованість підходів	4
Якість запропонованих заходів	Логічність мети, реалістичність плану, послідовність дій	4
Етичність та доступність	Дотримання принципів недискримінації, автономії, конфіденційності, безбар'єрності	4
Оцінювання результативності	Визначення очікуваних результатів, показників ефективності та способів зворотного зв'язку	4
Разом		**20**

Кожний критерій оцінюється від 0 до 4 балів залежно від повноти, самостійності, наукової обґрунтованості та якості виконання відповідної складової.

Результати навчального проєкту можуть бути представлені у формі

письмової роботи, презентації або іншому погодженому доступному форматі. Для здобувачів заочної форми передбачено можливість дистанційного подання результатів через Google Classroom.

Для здобувачів заочної форми завчання при розрахунку використовується коефіцієнт 1

Особливості набору балів за видами навчальної діяльності здобувача для кожної форми здобуття освіти та форми підсумкового (семестрового) контролю.

Денна форма навчання

Поточне оцінювання та самостійна робота									**Всього балів**	
Змістовий модуль 1				**Змістовий модуль 2**				**Навчальний проєкт**	За підсумками модулів, тем занять і самостійної роботи	На залік відводиться
Т1	**Т2**	**Т3**	**Т4**	**Т5**	**Т6**	**Т7**	**Т8**			
8	**8**	**8**	**16**	**8**	**8**	**8**	**16**	**20**	**100**	**0**
40 балів				**40 балів**				**20 балів**	**100**	**-**
Порогові бали									**0–100**	**0**
Загальна рейтингова оцінка										**100**

Заочна форма навчання

Поточне оцінювання та самостійна робота									**Всього балів**	
Змістовий модуль 1				**Змістовий модуль 2**				**Навчальний проєкт**	За підсумками модулів, тем занять і самостійної роботи	На залік відводиться
Т1	**Т2**	**Т3**	**Т4**	**Т5**	**Т6**	**Т7**	**Т8**			
5	**15**	**5**	**15**	**5**	**5**	**15**	**15**	**20**	**100**	**0**
40 балів				**40 балів**				**20 балів**	**100**	**-**
Порогові бали									**0–100**	**0**
Загальна рейтингова оцінка										**100**

Розподіл балів за видами діяльності (денна форма навчання):

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів за семестр	Форма контролю
Робота на семінарських заняттях, захист доповідей, опитування, обговорення кейсів	5	8	40	Залік
Виконання завдань самостійної роботи (портфоліо)	3	8	24	
Модульне тестування	8	2	16	
Виконання та представлення навчального проєкту в	20	1	20	

межах самостійної роботи				
Разом			**100**	
Розрахунок балів: 40 + 24 + 16 + 20 = 100				

Примітка. Підсумкова оцінка за залік визначається за накопичувальною системою оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів протягом семестру. Додаткові бали за складання заліку не передбачені. Навчальний проєкт виконується в межах годин самостійної роботи без виділення окремих годин на індивідуальну роботу.

Розподіл балів за видами діяльності (заочна форма навчання):

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів за семестр	Форма контролю
Робота на двох семінарських заняттях: захист доповідей, опитування, обговорення та аналіз кейсів (теми 2 і 7)	10	2	20	Залік
Виконання завдань самостійної роботи (портфоліо)	5	8	40	
Модульне тестування	10	2	20	
Виконання та представлення навчального проєкту в межах самостійної роботи	20	1	20	
Разом			**100**	
Розрахунок балів: 20 + 40 + 20 + 20 = 100 балів				

Примітка. Підсумковий контроль здійснюється у формі заліку за накопичувальною системою оцінювання. Навчальний проєкт виконується в межах годин самостійної роботи без виділення додаткових годин на індивідуальну роботу. Окремі бали за складання заліку не передбачені.

Шкала оцінювання результатів підсумкового контролю, що використовується в Університеті

Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за стобальною шкалою	Оцінка за національною шкалою		Значення оцінки
		для екзамену	для заліку	
A	**90 - 100** балів	«відмінно»/ «excellent»	«зараховано»/«passed»	**Відмінно** - відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками

B	**80 - 89** балів	«добре»/ «good»		**Дуже добре** - достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	**75 - 79** балів			**Добре** - в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	**69 - 74** балів	«задовільно»/ «satisfactorily»		**Задовільно** - посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	**60 - 68** балів			**Достатньо** - мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	**30-59** балів	«незадовільно»/ «unsatisfactory» (з можливістю повторного складання)	«не зараховано» / «failed»	**Незадовільно** - потрібно додатково працювати для отримання позитивної оцінки
F	**1-29** балів	«незадовільно»/ «unsatisfactory» (з обов'язковим повторним курсом)		**Незадовільно** - необхідна серйозна подальша робота з повторним вивченням курсу

7. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Яке твердження найточніше передає зміст соціальної інклюзії?

а) Формальна присутність людини в установі

б) Реальна можливість належати, брати участь і впливати на рішення

в) Обов'язкова однаковість потреб

г) Ізоляція в окремій групі

2. Що характеризує сегрегацію?

а) Спільна участь з підтримкою

б) Рівний доступ до ресурсів

в) Відокремлення людей за певною ознакою

г) Партнерська взаємодія

3. Що належить до психологічних проявів належності?

а) Визнання та прийняття у спільноті

б) Недоступність інформації

в) Обмеження права голосу

г) Примус до розкриття особистої історії

4. Стереотип найточніше визначають як:

а) Індивідуальний план підтримки

б) Узагальнене судження про групу
в) Конфіденційну згоду
г) Показник доступності

5. Самостигматизація означає:

а) Критичний аналіз організаційних правил
б) Прийняття людиною негативних суспільних стереотипів про себе
в) Розумне пристосування
г) Підтримку групової належності

6. Непряма дискримінація можлива, коли:

а) Є лише явно образливий вислів
б) Нейтральне на вигляд правило непропорційно обмежує певних людей
в) Людина отримує погоджений альтернативний формат
г) Усі можуть поставити запитання

7. Який перший крок партнерського оцінювання потреб?

а) Призначити діагноз
б) З’ясувати запит і згоду людини
в) Повідомити особисту інформацію керівнику
г) Обрати втручання без консультації

8. Карта бар’єрів участі має містити:

а) Лише психологічні властивості особи
б) Лише фінансові витрати
в) Потреби, ресурси й бар’єри на різних рівнях
г) Припущення фахівця без перевірки

9. Що означає «розумне пристосування»?

а) Погоджена необхідна зміна умов для доступу й участі
б) Обов’язкове зниження критеріїв навчання
в) Ігнорування індивідуального запиту
г) Відокремлення від групи

10. Нейрорізноманіття в інклюзивному підході вимагає:

а) Однакового способу взаємодії для всіх
б) Урахування відмінностей і конкретних потреб без стигматизації
в) Приховування доступних форматів
г) Автоматичного встановлення діагнозу

11. Що є прикладом інформаційного бар’єра?

а) Доступний текстовий документ
б) Надання матеріалів лише як недоступних сканів
в) Узгоджений темп бесіди
г) Додатковий канал зв’язку

12. Який принцип є базовим у роботі з ВПО та ветеранами?

а) Припускати однакові потреби

б) Вимагати розповісти травматичну історію

в) Поважати індивідуальний запит, автономію та згоду

г) Уникати міждисциплінарної взаємодії

13. Безбар’єрна комунікація передбачає:

а) Один канал зв’язку за будь-яких умов

б) Просту, поважну мову та доступні способи подання інформації

в) Надмірну спеціальну термінологію

г) Відмову від перевірки зрозумілості

14. Психологічна безпека у групі означає можливість:

а) Безпечно ставити запитання й висловлювати труднощі

б) Піддаватися публічним оцінкам особистого досвіду

в) Мовчати через страх осуду

г) Обов’язково розкривати діагноз

15. Який критерій є важливим для вибору технології підтримки інклюзії?

а) Її популярність без доказів

б) Відповідність запиту, науковим доказам і контексту

в) Максимальна тривалість заходу

г) Можливість обійти згоду людини

16. Який приклад стосується організаційного рівня інклюзії?

а) Зміна правил доступу до матеріалів і консультацій

б) Вимога «самостійно адаптуватися»

в) Приватне судження про людину

г) Обговорення чутливої інформації в загальному чаті

17. Яка поведінка психолога є етичною?

а) Збирати зайві чутливі дані

б) Пропонувати підтримку та узгоджувати її з людиною

в) Передавати діагноз роботодавцю

г) Вирішувати замість адресата

18. Який показник краще відображає результат інклюзивного заходу?

а) Кількість роздрукованих буклетів як єдиний критерій

б) Зміна доступності, участі та зворотного зв’язку цільової групи

в) Тривалість наради

г) Кількість службових листів

19. На які рівні доцільно поділити аналіз бар’єрів?

а) Лише індивідуальний

б) Лише організаційний

в) Індивідуальний, груповий та організаційний

г) Тільки міжособистісний

20. Чим відрізняється навчальний кейс від діагностики реальної особи?

а) Дозволяє ставити діагноз за описом

б) Є підставою для професійної оцінки без згоди

в) Служить для обґрунтування рішень без втручання у життя реальної людини

г) Не має етичних обмежень

21. Яка мінімальна кількість заходів запланована у навчальному проєкті?

а) Один

б) Два

в) Три–п’ять

г) Десять–п’ятнадцять

22. Скільки балів максимально нараховується за навчальний проєкт?

а) 8

б) 10

в) 16

г) 20

23. Який підхід до оцінювання ефективності є найбільш змістовним?

а) Оцінити лише кількість учасників

б) Зіставити вихідну ситуацію, очікувані зміни, індикатори та зворотний зв’язок

в) Використати враження одного спостерігача

г) Обійтися без показників

24. Для заочної форми передбачені семінари з тем:

а) 1 і 8

б) 3 і 6

в) 2 і 7

г) 4 і 5

Ключ для самоперевірки:

1 - б; 2 - в; 3 - а; 4 - б; 5 - б; 6 - б; 7 - б; 8 - в; 9 - а; 10 - б; 11 - б; 12 - в; 13 - б; 14 - а; 15 - б; 16 - а; 17- б; 18 - б; 19 - в; 20 - в; 21 - в; 22 - г; 23 - б; 24- в

8. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

1. Предмет, завдання та міждисциплінарний характер психології соціальної інклюзії.
2. Соціальна інклюзія, інтеграція, сегрегація, асиміляція та ексклюзія: порівняльна характеристика.
3. Формальний доступ, реальна участь і вплив на рішення як різні виміри інклюзії.

4. Рівність можливостей, справедливість, доступність і безбар’єрність.
5. Медична, соціальна та біопсихосоціальна моделі інвалідності.
6. Екологічний підхід до взаємодії особистості й середовища.
7. Соціальна ідентичність і міжгрупові відносини у процесах інклюзії.
8. Автономія, компетентність і пов’язаність з іншими у теорії самодетермінації.
9. Відчуття належності та його сучасна інтегративна модель.
10. Соціальна категоризація, стереотипи, упередження та дискримінація.
11. Стигма, самостигматизація та їхні психологічні наслідки.
12. Патерналізм, ейблізм та ейджизм як бар’єри участі.
13. Множинна дискримінація та інтерсекційний аналіз соціального досвіду.
14. Остракізм, самотність, ізоляція та загроза належності.
15. Індивідуальні, групові й організаційні механізми виключення.
16. Умови міжгрупового контакту та оцінювання заходів зменшення упереджень.
17. Партнерське визначення потреб, ресурсів і пріоритетів участі.
18. Інтерв’ю, спостереження та картування соціальної підтримки.
19. Фізичні, інформаційні, цифрові, комунікативні бар’єри й бар’єри ставлення.
20. Валідність, надійність, мовна й культурна відповідність методів оцінювання.
21. Інформована згода, доступність процедури та захист персональних даних.
22. Індивідуалізація підтримки людей з інвалідністю.
23. Нейрорізноманіття, нейровідмінність та сучасні підходи до підтримки.
24. Особливі освітні потреби та їх співвідношення з інвалідністю.
25. Самовизначення, підтримане прийняття рішень і право людини на власний вибір.
26. Універсальний дизайн і розумне пристосування: відмінності та приклади.
27. Вимушене переміщення, втрата спільноти й відновлення соціальних зв’язків.
28. Психологічні аспекти включення внутрішньо переміщених осіб до приймаючої громади.
29. Реінтеграція ветеранів і ветеранок у навчання, працю та життя громади.
30. Підтримка родин та міждисциплінарна маршрутизація в умовах війни.
31. Безбар’єрна мова, активне слухання та погодження потреб у комунікації.
32. Доступні цифрові матеріали, альтернативні способи відповіді й комунікації.
33. Психологічна безпека групи та відповідь на дискримінаційні висловлювання.
34. Психоосвіта, підтримка рівних і наставництво як засоби сприяння інклюзії.
35. Універсальний дизайн навчання та підтримка різних способів участі.
36. Роль психолога у формуванні інклюзивної культури організації.
37. Межі компетентності, міждисциплінарна співпраця і супервізія.
38. Проєктування психологічного супроводу інклюзії на основі потреб і доказів.

39. Показники доступності, участі, належності, безпеки та сталості змін.
40. Етичні ризики, небажані наслідки та обмеження висновків про ефективність інклюзивних заходів.
41. Психологічні чинники формування інклюзивного суспільства та розвитку культури прийняття різноманіття.
42. Соціальна інклюзія як чинник психологічного благополуччя, життєстійкості та особистісного розвитку.
43. Психологічні механізми формування толерантності, емпатії та просоціальної поведінки.
44. Вплив соціальних стереотипів та упереджень на самооцінку, соціальну ідентичність і поведінку особистості.
45. Психологічні наслідки тривалого досвіду дискримінації та соціального відторгнення.
46. Особливості психологічної підтримки осіб, які переживають соціальну ізоляцію, відчуження та втрату соціальних зв'язків.
47. Психологічні бар'єри соціальної адаптації та способи їх подолання в інклюзивному середовищі.
48. Психологічні особливості формування позитивної соціальної ідентичності представників вразливих груп населення.
49. Роль соціальної підтримки, довіри та міжособистісних відносин у забезпеченні соціальної інклюзії.
50. Психологічні умови розвитку суб'єктності, самостійності та соціальної активності людей з інвалідністю.
51. Особливості психологічного супроводу осіб із набутими порушеннями функціонування в умовах війни.
52. Психологічні аспекти соціальної адаптації та реінтеграції осіб, які пережили травматичні події.
53. Соціально-психологічні чинники формування інклюзивного освітнього середовища в закладах вищої освіти.
54. Психологічний супровід здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами.
55. Особливості формування інклюзивного психологічного клімату в студентських і професійних колективах.
56. Психологічна профілактика булінгу, мобінгу, дискримінації та соціального виключення в освітньому й професійному середовищі.
57. Психологічні технології розвитку інклюзивної комунікації, взаємоповаги та конструктивної соціальної взаємодії.
58. Роль психологічного консультування, групової роботи та соціально-психологічних тренінгів у сприянні соціальній інклюзії.
59. Розроблення та реалізація програм психологічної підтримки соціальної участі різних категорій населення.
60. Критерії та методи оцінювання результативності психологічних програм і заходів, спрямованих на розвиток соціальної інклюзії.

9. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Джерела відтворено за чинною робочою програмою дисципліни. Номери 1–13 відповідають основній літературі, 14–32 - додатковій; нормативні й інформаційні ресурси подано далі.

Основна література

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзія: покроково для педагогів : навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 232 с.
2. Політики і стратегії підвищення інклюзивності української вищої освіти у післявоєнний період : монографія / О. Оржель, М. Бойченко, І. Грищенко, Г. Ковальчук, О. Петроє, С. Цимбалюк, Н. Шофолова ; за ред. О. Оржель. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 107 с.
3. Давиденко Г. В. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 240 с. DOI: 10.58521/978-617-552-348-3-2023-236
4. Семигіна Т., Столярик О. Розвиток сильних сторін клієнтів соціальної роботи : посібник. Таллінн : Teadmus, 2024. 257 с.
5. Як допомогти особистості в період переходу від війни до миру: соціально-психологічний супровід : практичний посібник / за наук. ред. Т. М. Титаренко, М. С. Дворник. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. 154 с.
6. Кущенко І. В., Базиленко А. К., Булах О. В. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану: контекст формування інклюзивного суспільства. Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2025. Вип. 1 (12). С. 173–181. DOI: 10.51706/2707-3076-2025-12-17
7. Кущенко І. В., Мацюк О. Л. Адаптація навчальних дисциплін «Загальна психологія» та «Практикум з психології» для студентів з інвалідністю на прикладі Університету «Україна». Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2025. № 2 (109). С. 422–431. DOI: 10.32631/v.2025.2.35
8. Кущенко І. В. Інтеграція психотерапії в систему соціального супроводу осіб з інвалідністю, спричиненою вживанням ПАР. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2026. Вип. 74. С. 195–210. DOI: 10.34142/23129387.2026.74.13
9. World Health Organization. Global report on health equity for persons with disabilities. Geneva : WHO, 2022. 312 p.
10. Allen K.-A., Kern M. L., Rozek C. S., McInerney D. M., Slavich G. M. Belonging: a review of conceptual issues, an integrative framework, and directions for future research. Australian Journal of Psychology. 2021. Vol. 73, no. 1. P. 87–102.
11. Paluck E. L., Porat R., Clark C. S., Green D. P. Prejudice reduction: progress and challenges. Annual Review of Psychology. 2021. Vol. 72. P. 533–560.
12. UNESCO. Global education monitoring report 2020: Inclusion and education: All means all. Paris : UNESCO, 2020.

13. World Health Organization. From loneliness to social connection: charting a path to healthier societies. Report of the WHO Commission on Social Connection. Geneva : WHO, 2025.

Додаткова література

14. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Реалізація інклюзивної парадигми в освіті дітей з ООП в Україні у воєнний період. Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи. 2024. № 5. С. 15–21.
15. Маслянікова І. В., Герасименко Ю. С. Особливості інклюзивного підходу щодо підготовки навчальних занять для здобувачів вищої освіти з ООП на прикладі Університету «Україна». Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній заклад середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти. 2023. № 3. С. 431–438. DOI: 10.18372/2786-5487.1.17725
16. Маслянікова І. В. Реалізація інклюзивного підходу у бізнесі, мистецтві та соціальних проєктах. Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики : тези доповідей XXIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29–30 листопада 2023 р.). Київ : Університет «Україна», 2023. Ч. І. С. 415–419.
17. Маслянікова І. В. Соціально-психологічна адаптація як загальна технологія роботи із людьми похилого віку. Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 8 грудня 2023 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 57–62. DOI: 10.36059/978-966-397-353-1-14
18. Кущенко І. В. Інклюзивний освітній простір як чинник розвитку резильєнтності у довічно ув’язнених осіб. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2025. Т. 36 (75), № 2. С. 118–125. DOI: 10.32782/2709-3093/2025.2/18
19. Кущенко І. В., Мацюк О. Л., Палій А. М. Протидія булінгу в закладах вищої освіти щодо людей з інвалідністю. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2025. № 4 (111). С. 492–503. DOI: 10.32631/v.2025.4.40
20. Кущенко І., Палій А. Адаптація дисципліни «Психологія залежностей» для студентів з ООП в інклюзивному освітньому середовищі. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2025. № 3. С. 77–85. DOI: 10.31499/2307-4906.3.2025.340423
21. Кущенко І. В., Поджинська О. О., Руденко Л. Г. Взаємодія військовослужбовців з родинами як фактор підвищення їх резильєнтності. Ментальне здоров’я. 2025. № 1. С. 9–14. DOI: 10.32782/3041-2005/2025-1.2
22. Кущенко І., Базиленко А., Стопчата М. Особливості соціалізації дітей з прийомних сімей в інклюзивному контексті: українсько-канадсько-литовський порівняльний аспект. Соціальна робота та соціальна освіта. 2026. № 1 (16). С. 149–159. DOI: 10.31499/2618-0715.1(16).2026.355769
23. Спеціальна педагогіка і психологія: сучасний термінологічний словник / за ред. Л. І. Прохоренко, В. В. Засенка. Київ : Генеза, 2024. 272 с.

24. Титаренко Т. М. Посттравматичне життєтворення: способи досягнення психологічного благополуччя : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 160 с.
25. Сасіна І. О. Забезпечення інформаційної доступності для людей з когнітивними порушеннями (огляд міжнародних документів та досліджень). Inclusion and Diversity. 2024. Вип. 3. С. 67–71. DOI: 10.32782/inclusion/2024.3.12
26. Столярик О., Семигіна Т. Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. Social Work and Education. 2023. Т. 10, № 1. С. 63–77. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.6
27. Dwyer P. The neurodiversity approach(es): what are they and what do they mean for researchers? Human Development. 2022. Vol. 66, no. 2. P. 73–92.
28. CAST. Universal Design for Learning Guidelines version 3.0. 2024.
29. Національна Асамблея людей з інвалідністю України. Інклюзивна професійна освіта: від навчання до практичних змін : підсумковий звіт за 2025–2026 роки. 2026.
30. Безбар'єрність. Довідник безбар'єрності : електронний гід з коректного спілкування. 2021. Оновлюваний ресурс.
31. World Health Organization; United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. Mental health, human rights and legislation: guidance and practice. Geneva : WHO; OHCHR, 2023. 212 p.
32. UNICEF. Seen, counted, included: using data to shed light on the well-being of children with disabilities. New York : UNICEF, 2021.

Нормативно-правові джерела

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року (ратифікована Україною 16 грудня 2009 року).
2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI (зі змінами).
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами).
4. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р (зі змінами).
5. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.06.2024 № 527-р (зі змінами).

Інформаційні ресурси

1. Електронна бібліотека Національної академії педагогічних наук України. https://lib.iitta.gov.ua/
2. Офіційний вебсайт ТНУ імені В. І. Вернадського: освітні програми та нормативні документи. https://tnu.edu.ua/
3. Національна Асамблея людей з інвалідністю України: ресурсний центр і видання. https://naiu.org.ua/

ДОДАТОК. РОБОЧІ ШАБЛОНИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Шаблон А. Коротка карта оцінювання інклюзивності навчального кейсу

Елемент аналізу	Що необхідно встановити
Запит і мета участі	Яких змін прагне людина; що погоджено
Потреби й ресурси	Що сприяє участі; на які сильні сторони можна спиратися
Бар’єри середовища	Інформаційні, фізичні, соціальні, процедурні обмеження
План дій	Зміна умов; відповідальні; строк; погодження
Результат і етика	Індикатор змін; зворотний зв’язок; згода і конфіденційність

Шаблон Б. Самоперевірка доступності психоосвітнього матеріалу

□ Чи зрозуміла з назви мета повідомлення і для кого воно призначене?
□ Чи подано ключові відомості короткими логічно пов’язаними частинами?
□ Чи не містить текст стереотипів, узагальнень та стигматизувальних ярликів?
□ Чи передбачено доступний альтернативний формат або канал зв’язку?
□ Чи зазначено зрозумілий спосіб отримати допомогу і поставити запитання?
□ Чи погоджений спосіб зворотного зв’язку, який не вимагає розголошення особистих даних?